

Filosofera med Farzad

Lärarhandledning

FILOSOFERA MED FARZAD

FILOSOFI – SPRÅK OCH TANKE I FÖRENING

Om Filosofera med Farzad

I Filosofera med Farzad får eleverna öva på förmågan att tala och lyssna aktivt. Radio-programserien, som riktar sig till elever i årskurs 4–6, har som syfte att väcka intresse för stora frågor och visa hur man på ett enkelt och lekfullt sätt kommer igång med sitt filosoferande genom att undra, tänka och hitta egna svar.

KOPPLINGAR TILL STYRDOKUMENTEN

I ”Skolans uppdrag” (Lgr11) beskrivs hur språk, lärande och identitetsutveckling är nära förknippade. I skolan ska eleverna ges rika möjligheter att samtala för att utveckla förmågan att kommunicera och därigenom få tilltro till sin språkliga förmåga. Ett av de övergripande målen efter genomgången grundskola är att varje elev kan använda det svenska språket på ett rikt och nyanserat sätt.

Kursplanen i svenska för årskurs 4–6 förmedlar hur språket är vårt redskap för att tänka, kommunicera och lära. Genom språket utvecklar vi vår identitet, uttrycker känslor och tankar och förstår hur andra känner och tänker.

Tankeverktyg

För att tänka behöver vi ett språk. Den kognitiva utvecklingen är direkt avhängig språkutvecklingen. Det är viktigt att elever får öva på att kommunicera, tänka och formulera sig inom olika domäner, genrer och ämnen. I den här programserien får eleverna använda sitt lyssnande och sitt språk för att fundera över livets stora frågor. Frågor som människor i alla tider har försökt besvara. Eleverna blir också varse att på sådana frågor finns inga rätta svar. Det viktiga blir istället att tänka, fundera och kommunicera så utvecklat som möjligt, såväl individuellt som kollektivt.

Att få möjlighet att filosofera är viktigt för identitets- och språkutvecklingen, och bjuder in till tankar om världen, jaget och livet. I arbetsmaterialet kommer eleverna att få koppla teman, tankar och frågeställningar till sitt eget liv. Detta kan lägga grunden för fortsatt utveckling av språk och kognition, då språket blir ett verktyg för att kommunicera och tänka. Här väcks också frågan om det alls är möjligt att tänka utan ett språk.

Filosofi

Många elever tycker att det är härligt att filosofera, eftersom det inte finns några rätta svar. För andra kan det vara en utmaning att tänka utanför ramarna – de är vana vid att förhålla sig till konkret information. För att underlätta är det bra att inledningsvis presentera ämnet filosofi och se vilka förväntningar som finns på arbetet kring det.

Att filosofera är krävande – såväl språkligt som kognitivt. Stöd för tanken kan behövas. I det tillhörande arbetsmaterialet finns en progression i uppgifterna; eleverna får starta filosoferandet mer styrt och mindre abstrakt, för att sedan gå vidare till större och vidare frågeställningar. Viktigt att betona är att det är samtalet som är verktyget som leder framåt, och att man kommer längre i sina tankar om man tar del av vad andra tänker. Detta arbetsområde är därför kollaborativt. De flesta övningar sker i par eller grupp. Efter varje uppgift är det lyckat att samla ihop och lyfta det som diskuterats. På så vis befäster ni också att inga svar är rätt eller fel. Det är även en positiv övning som kan bidra till att skapa ett gott och tillåtande klassrumsklimat.

Din uppgift som ledare av lektionen blir central då du kan behöva stötta grupper för att komma igång, och komma vidare. Du är också betydelsefull i din roll som samtalsledare när ni lyfter och knyter ihop diskussionerna. Det är ett fint tillfälle att se till att alla kommer till tals eftersom det skapar struktur kring talutrymmet. Det kan ske genom en vald turordning.

Lyssna

Att lyssna tillsammans ger en god grund för samtal och diskussioner. Eleverna kan behöva stöd i att finna strategier för hur man lyssnar på ett bra sätt. Ta gärna upp detta innan ni sätter igång. Det kan till exempel handla om hur man sitter när man lyssnar. Några kanske lyssnar bäst om de ligger ner, eller om de lutar sig fram över bänken.

Be gärna eleverna att tipsa varandra om goda strategier för att verkligen lyssna.

- På vilket sätt skiljer sig lyssna från höra?
- Vilka sinnen behöver man använda när man lyssnar? Kanske behöver man stänga av andra sinnen för att skärpa hörsel och koncentration?

Att förbereda eleverna inför det de ska lyssna på bidrar till att de tillgodogör sig innehållet på bästa sätt. Inför det allra första avsnittet behöver du nog förklara vad filosofi egentligen handlar om. Materialet till detta avsnitt blir därför mer omfattande. Till de andra avsnitten kan du fokusera på att förbereda eleverna med ord och begrepp, tema för respektive avsnitt, samt några övergripande frågeställningar. Förslag på sådana finner du i materialet.

Tala

Arbetsmaterialet består till stor del av uppgifter med fokus på samtal och diskussion. Som förberedelse bör eleverna förstå spelreglerna för ett givande samtal. Sätt gärna upp några mål och förväntningar innan ni börjar. Ni kanske behöver lyfta hur man samtalar med varandra, eller att man ska vänta på sin tur. Kanske skapar ni regler för hur varje grupp/par ska tala med varandra? Lyft återigen att filosofi är ett abstrakt ämne – och att förväntningen inte är att ge ett rätt svar på frågorna, utan samtalet och tankarna är både vägen och målet.

Elevuppgifter

Till varje uppgift finns förslag på hur den kan utföras, exempelvis ”diskutera i par”, ”skriv ner några tankar”. Självklart kan du anpassa dessa instruktioner så att de passar till dina elever.

Upplägget till varje avsnitt ser ut så här:

- **Introduktion:** Tema och innehåll i avsnittet beskrivs kortfattat.
- **Förberedelse:** Ord och begrepp samt frågeställningar för att väcka intresse och skapa förförståelse
- **Efter lyssnandet:** Olika typer av uppgifter och diskussionsfrågor som knyter ihop och utvecklar.
- **Avrundning:** Eleverna följer de trådar som har kommit fram i diskussionerna, och ser var de nu befinner sig i sitt filosoferande med såväl generella som avsnittsspecifika frågor för att avrunda/knyta ihop.

Illustration: Siri Lamminen Hagerfors

Vem är jag?

AVSNITT 1 OCH 2

VEM ÄR JAG?

DEL 1

I del 1 filosoferar Farzad tillsammans med Palle och Minou över frågan ”Var sitter jaget”, och hur känns det för andra människor att vara människa? Hänger jaget med människan, eller skapas jaget av det sammanhang som man lever i? Skulle du i så fall vara en helt annan människa om du hade levt i ett annat land, med andra värderingar och tankesätt?

CENTRALA ORD OCH BEGREPP

filosofera

fysiskt

psykiskt

jaget

ÖVNING 1: VAD ÄR EN MÄNNISKA?

Arbeta i par. Diskutera följande frågor:

1. Hur skulle någon som du känner beskriva dig?
2. Hur skulle du beskriva en person som du känner väl?
3. En egenskap är ett kännetecken, något som är typiskt för just det. Vilka egenskaper är viktiga för att beskriva en människa?
4. Vad är kärnan i människan, alltså vad gör dig till dig?

Skapa tvärgrupper – sätt er tillsammans med ett annat par. Presentera era svar för varandra. Har ni svarat likadant? Om inte – vad skiljer sig åt i era svar? Om ni har svarat likadant – fundera över varför det blev så. Vad har ni gemensamt som gör att ni tycker likadant?

ÖVNING 2: DU OCH DITT JAG

Arbeta enskilt. Välj tre ord som du tycker beskriver dig på ett bra sätt.

Använd orden för att skriva en kort dikt om ditt jag.

Förslag på ord i din dikt: *hjärna, hjärta, tankar, spegel, jaget, att vara*

ÖVNING 3: FUNDERA ÖVER FÖLJANDE SCENARIER

Arbeta i grupper.

1. Du är adopterad från ett annat land, långt borta. Du vet inte vilka dina biologiska föräldrar är, eller om du har syskon. Du lever i en trygg familj som du älskar, och du har syskon i din svenska familj. På andra sidan jorden lever din tvilling. Ingen av er vet om den andra. Båda har ni påverkats av den miljö och de tankar som finns där ni lever.

Tror du att det finns något i era jag som är gemensamt för er båda, trots att ni aldrig har setts?

- Vad skulle ha kunnat vara annorlunda i ditt jag om du hade levt på en annan plats, kanske tillsammans med din tvilling?
 - Skulle den största skillnaden vara fysisk (som har att göra med kroppen) eller psykisk (som har att göra med tankar)? Beskriv och ge exempel.
2. Tänk dig att du har fått ett nytt hjärta. Efter hjärttransplantationen tycker du att det känns märkligt att se dig själv i spegeln. Är det där verkligen fortfarande du? Sitter jaget i hjärtat, och har du i så fall fått ett nytt jag?
- Tror du att jaget sitter i hjärtat eller i hjärnan, eller någon annanstans? Argumentera för din åsikt.
 - Kan man påverkas av att få ett nytt hjärta, tror du? På vilket sätt i så fall?

Lyft diskussionerna i helklass, och låt de olika grupperna presentera sina tankar.

Filosofera mera

Arbeta enskilt eller i par.

ÖVNING 1: AVSLUTA MENINGARNA:

Att vara människa innebär att ...

Jaget sitter ...

Att se sig i spegeln är att se ...

Att känna någon innebär att ...

ÖVNING 2: FUNDERA OCH DISKUTERA I GRUPPER

1. Vem är du?
2. Hur blev ditt jag till?
3. Kan jaget förändras?

ÖVNING 3: VAD GÖR EN MÄNNISKAS LIV VÄRDEFULLT?

Filosofen har i alla tider funderat över människan och livet. Den franske filosofen Descartes försökte hitta ett sätt att beskriva vad som är jaget. Han beskrev det så här: ”jag tänker, alltså finns jag” (Cogito ergo sum).

1. Vad menade Descartes med detta, tror du?
2. Hur skulle du formulera samma sak, med dina egna ord?

DEL 2

I del 2 ställer Farzad frågor om tiden och jaget. Är man samma person när man är tio år som när man var ett år? Är det minnena som är jaget, och vad händer i så fall med någon som tappat minnet?

Palle och Minou filosoferar också om att vara olika personer på olika ställen. Är man samma person hemma som i skolan? Vad skulle skolkamraterna säga om de såg dig hemma?

CENTRALA ORD OCH BEGREPP:

minnen

tiden

personlighet

roller

fantasi

ÖVNING 1: OLIKA JAG

Arbeta i par. Diskutera följande frågor:

1. Varför har man olika jag på olika ställen? (till exempel i skolan, hemma, i laget och med kompisar)
2. Hur skiljer sig ditt skoljag från ditt hemmajag?
3. Vilket av sätten att vara är egentligen det riktiga jaget?

Skapa tvärgrupper – sätt er tillsammans med ett annat par. Presentera era svar för varandra. Har ni svarat likadant? Om inte – vad skiljer sig åt i era svar? Om ni har svarat likadant – fundera över varför det blev så. Vad har ni gemensamt som gör att ni tycker likadant?

ÖVNING 2: ESSENSEN AV DITT JAG

Arbeta ensam eller i par. Skriv ner tankar om vad som är själva kärnan av dig.

1. Vem var du när du var ett år?
2. Vilka delar av ditt jag finns kvar sedan dess?
3. På vilket sätt har din språkutveckling påverkat ditt jag? Språkutveckling handlar om att lära sig prata, diskutera, tänka och formulera sig.
4. Vad hos dig kommer aldrig att förändras, tror du?

ÖVNING 3: TRANSTRÖMER OCH JAGET

Diskutera i grupper eller par.

Den svenska poeten Tomas Tranströmer skrev ofta om livet och hur han upplevde sitt jag. I hans diktsamling *Minnena ser mig* (1993) skriver han att han känner alla sina ansikten, men att spegeln bara ser det senaste, det åldrade.

1. Är man samma person genom hela livet, trots att spegelbilden ändras?

Tranströmer beskriver också livet som en ljusstrimma, som liknar en komet. I ljusstrimman ser han barndomen som "huvudet", det som lyser starkast.

2. Vad menar han med det, tror du?

Lyft diskussionen i helklass.

ÖVNING 4: FUNDERA ÖVER FÖLJANDE SCENARIER

Arbeta i grupper.

1. En man står framför spegeln. Han är 80 år gammal. Han lider av demens, vilket gör att han endast har minnen från sin barndom kvar. Allt som har hänt i hans vuxna liv är glömt. Han har varit en viktig och betydelsefull politiker som har betytt mycket för samhället. Idag minns han inget av detta. Han minns inte heller sin fru eller sina barn.
 - På vilket sätt finns mannens jag kvar?
 - Vad i mannens jag saknas?
 - Om resultatet av det han har gjort och åstadkommit som politiker och familjefar finns kvar, finns då hans jag kvar? Eller finns bara jaget kvar om han själv minns handlingarna?
 - Finns den 80-årige mannens jag kvar främst i fysisk eller psykisk form? Det fysiska har med kroppen att göra och det psykiska har med tankarna att göra.
2. När du drömmer är du fri. Bara fantasin sätter gränser för vad som är möjligt för ditt jag att uppleva. Tänk dig att du drömmer att du flyger som en fågel. Du ser ner över landskapet och känner frihetskänslan. I en annan dröm är du instängd i en bur. Du fylls av panik och försöker ta dig ut. Du vaknar med ett ryck, glad över att det bara var en dröm.
 - Vad är fantasier?
 - Hur påverkas fantasin av ditt jag?
 - Vad berättar drömmar om ditt jag?

Lyft diskussionerna i helklass, och låt de olika grupperna presentera sina tankar.

Filosofera mera

Arbeta enskilt eller i par.

ÖVNING 1: AVSLUTA MENINGARNA:

Minnen är ...

Kärnan i människan är ...

Hemma är jag ...

I skolan är jag ...

ÖVNING 2: FUNDERA OCH DISKUTERA I GRUPPER

1. Vem är du?
2. Hur blev ditt jag till?
3. Kan jaget förändras?

Vad är meningen med livet?

AVSNITT 3 OCH 4:

VAD ÄR MENINGEN MED LIVET?

I avsnitt tre och fyra ställs den stora och svåra frågan: Vad är meningen med livet? Varför lever vi, och vad skulle hända om vi inte levde?

Frågan om meningen med livet har diskuterats i alla tider, det är en så kallad evig fråga. Och det finns kanske inget svar på den. Kanske är det också så att meningen med livet har förändrats under historien, och kanske förändras också synen på vad som är meningen med livet när man själv förändras och blir äldre.

CENTRALA ORD OCH BEGREPP:

meningsfullt, överleva, slumpen

DEL 1

ÖVNING 1: MENINGEN MED LIVET

Arbeta i par. Diskutera följande frågor:

1. Vem bestämmer vad som är meningen med livet?
2. Varför finns vi människor?

Skapa tvärgrupper – sätt er tillsammans med ett annat par. Presentera era svar för varandra.

Har ni svarat likadant? Om inte – vad skiljer sig åt i era svar? Om ni har svarat likadant – fundera över varför det blev så. Vad har ni gemensamt som gör att ni tycker likadant?

ÖVNING 2: VARFÖR FINNS VI MÄNNISKOR?

Arbeta ensam eller i par. Skriv ner tankarna.

1. Det finns en vetenskaplig syn på varför människor finns. Det man vet om människans ursprung och utveckling. Vad beskriver den vetenskapliga synen?
2. Jämför den vetenskapliga synen med en syn som är mer filosofisk; av vilken anledning finns vi, tror du?
3. Vad är livets mening? Den plats i samhället och i världen som man lever på kan vara av betydelse för den syn man har på livets mening. Fundera över vad som kan upplevas som meningen med livet för följande personer på olika platser:
 - En kvinna i ett mycket fattigt land där varje dag är en kamp för att få tag på mat och vatten.
 - En buddhistmunk i Nepal som lever i ett kloster. Hans uppgift är att hjälpa de fattiga.
 - En bonde i Sverige på 1600-talet, då kyrkan hade stor makt över folket. Ofta hotades människor med helvetet om de inte följde kyrkans regler. Många barn dog av svält och sjukdomar.
 - Ett fotbollsproffs som tjänar miljarder varje år. Hen äger flera hus och reser mycket.
 - En hemlös tiggare som sover utomhus och saknar familj.

Luft diskussionen i helklass och fundera över om det finns någon gemensam nämnare för vad som är meningen med livet.

DEL 2

ÖVNING 1: GE DIG SJÄLV RÅD OM LIVET

Arbeta i par. I programmet ringde den 90-åriga Minou till sig själv som tioåring för att ge råd om vad som är meningen med livet. Nu ska ni göra samma sak. Du spelar rollen som dig själv som 90-åring, och din kompis är du som ung.

Fundera en stund innan ni "ringer".

1. Vilket råd ger du till dig själv om vad som är meningen med livet?

Efter övningen kan de par som vill spela upp sina "samtal" för resten av klassen. Samla de olika råden på tavlan och diskutera sedan hur man kan göra för att följa dem så gott man kan.

Filosofera mera

Arbeta enskilt eller i par.

ÖVNING 1: VAD ÄR MENINGEN MED LIVET?

I programmet intervjuas unga om vad som är meningen med livet. Några säger att det är att göra roliga saker, att vara med kompisar eller att hitta en partner. Det finns massor av svar på frågan. Nu ska ni fundera över vad som egentligen är meningsfullt.

1. Kom på tre exempel på sådant som ni tror kan ge mening till livet.
2. På vilket sätt tror ni att synen på vad som är meningen med livet skiljer sig åt för den som har en tro, och för den som inte tror på något högre väsen? Ge exempel.

ÖVNING 2: VAD GER MENING I LIVET?

Arbeta i par. Här är en lista över sådant som människor kan uppleva som ger mening med livet. Försök sortera dem i ordning så att det som är viktigast blir nummer ett, det näst viktigaste blir nummer två osv.

pengar
bra jobb

makt
hjälpa andra

kärlek
vänner

religiös tro
hälsa

Gör nu ett tankeexperiment. Tänk dig att du är fattig och sjuk. Skulle då ordningen se annorlunda ut? Gör en ny sortering utifrån denna tanke – och berätta hur ni har filosoferat om detta.

Lyft diskussionen i helklass.

ÖVNING 3: FUNDERA OCH DISKUTERA I GRUPPER

1. Varför har man i alla tider filosoferat över meningen med livet?
2. Kan man strunta i meningen med livet och bara vara?
3. Om livet bara är en slump, och vi människor inte fyller någon funktion – innebär det då att livet är meningslöst?
4. Har allt en mening och ett syfte, eller är det slumpen som styr våra liv?
5. Vad lämnar man efter sig när man dör?

När ni har diskuterat så ska ni tillsammans skriva en kort sammanfattande text med svar på frågorna. Använd sambandsord för att verkligen få fram det ni vill säga – ord som: *eftersom, därför att, därför, dessutom, bland annat, det vill säga, å ena sidan, å andra sidan.*

Ni kan börja så här:

Rubrik: Meningen med livet

”Anledningen till att man alltid har filosoferat över meningen med livet är nog att ...”

Avslutning:

Läs upp era texter för de andra grupperna.

- Hade ni formulerat liknande texter?
- Väcktes några nya tankar hos er när ni hörde era klasskamraters sammanfattningar?

Vad är tid?

AVSNITT 5: VAD ÄR TID?

Finns tid på riktigt, eller är den bara ett påhitt? I det här avsnittet vänder och vrider Farzad, Zoi och Nils på sina tankar, och frågar sig bland annat vad som skulle hända om tiden inte fanns. Tiden kan också uppfattas olika beroende på vad man gör. Ibland går tiden snabbt, och ibland långsamt. Varför känns det så?

ÖVNING 1: ORDSPRÅK OCH UTTRYCK OM TID

Inget är som väntans tider.

Bättre sent än aldrig.

Tiden läker alla sår.

Ju förr, desto bättre.

Tid är pengar.

Diskutera i helklass.

1. Vad betyder de här uttrycken?
2. Vilket gemensamt tema för uttrycken kan ni komma på?
3. Känner ni till fler ordspråk eller uttryck om tiden?

ÖVNING 2: VAD ÄR TID?

Arbeta i par. Diskutera följande frågor:

1. Vad är tid?
2. Finns tid om man inte mäter den?
3. Stannar allt om tiden stannar?
4. Kan man stanna tiden?
5. När startade tiden?

Skapa tvärgrupper – sätt er tillsammans med ett annat par. Presentera era svar för varandra. Har ni svarat likadant? Om inte – vad skiljer sig åt i era svar? Om ni har svarat likadant – fundera över varför det blev så. Vad har ni gemensamt som gör att ni tycker likadant?

ÖVNING 3: TIDEN OCH DU

Fundera ensam eller i par

1. När går tiden fort?
2. När går tiden långsamt?
3. Skulle du finnas om tiden inte fanns?

ÖVNING 4: SKRIV EN KORT DIKT OM TIDEN

Använd gärna några av de här orden i din dikt:

långsamt

tråkigt

alltid

klocka

snabbt

roligt

stannar

mäta

ÖVNING 5: FUNDERA ÖVER FÖLJANDE SCENARIER

Arbeta i grupper.

1. Du reser till Australien. När klockan är 12 där, så ringer du din bästa kompis. Ni hade bestämt att du skulle höra av dig varje dag klockan 12. Men i Sverige är det natt, och klockan är inte 12. Vem har egentligen den rätta tiden, du eller din kompis? Filosofera om världstid.
2. En uppfinnare har skapat en tidsmaskin. Du får prova den. Du får välja en tidpunkt som du vill besöka. Det är nervöst, men du har alltid drömt om att uppleva...
 - Vilken tid väljer du?
 - Kan det vara möjligt att resa i tiden?
 - Finns framtiden, eller skapas den när man kommer dit?
 - Finns det som har hänt kvar, eller försvinner tiden när den har gått?

Lyft diskussionerna i helklass, och låt de olika grupperna presentera sina tankar.

Filosofera mera

Arbeta enskilt eller i par.

ÖVNING 1: AVSLUTA MENINGARNA:

Om man inte mäter tiden så ...

Tiden går som fortast när man ...

Tiden behövs eftersom ...

Om inte tiden fanns så ...

ÖVNING 2: AVSLUTNING

Fundera och diskutera i grupper:

1. Vad är tid? Ge en vetenskaplig förklaring. Den ska bygga på fakta, sanningar.
2. Vad är tid? Ge en filosofisk förklaring.
3. Vad är egentligen skillnaden mellan vetenskap och filosofi?

Knyt ihop diskussionen genom att samtala i helklass.

Är universum oändligt?

AVSNITT 6 OCH 7

ÄR UNIVERSUM OÄNDLIGT?

I de här avsnitten funderar Farzad tillsammans med Siri och Nils över universum. Är universum oändligt? Universum väcker många tankar – finns det en början och slut? Hur kom universum till, och finns det liv på andra platser i universum? När man tittar på stjärnhimlen så förstår man hur stor vår galax och vårt universum är. Här på jorden vet vi hur saker och ting ser ut, och hur stora de är. Men om det som finns där ute vet vi ganska lite.

CENTRALA ORD OCH BEGREPP:

oändligt

partiklar

big bang

DEL 1

ÖVNING 1: KUNSKAP OM UNIVERSUM

Fundera över dessa frågor i par:

1. Vad kan vetenskapen berätta om universum? Vetenskap bygger på fakta. Det man vet.
2. Vad kan filosofin berätta om universum?
3. Vad har dessa gemensamt?
4. Kan filosofin hjälpa vetenskapen, eller tvärtom?

Skapa tvärgrupper – sätt er tillsammans med ett annat par. Presentera era svar för varandra. Har ni svarat likadant? Om inte – vad skiljer sig åt i era svar? Om ni har svarat likadant – fundera över varför det blev så. Vad har ni gemensamt som gör att ni tycker likadant?

ÖVNING 2: FUNDERA VIDARE. OÄNDLIGT ELLER ÄNDLIGT?

Sätt er i större grupper och filosofera över de här frågeställningarna:

1. Vad betyder det att något är oändligt?
2. Kan något vara oändligt?
3. Vad finns bortom det som man kan se av universum?

Presentera era svar för en annan grupp och jämför era svar. Att ta del av andras tankar kan stötta den egna tankeverksamheten. Blev det så för er? Ge exempel på en tanke som utvecklades av något som någon annan sa.

ÖVNING 3: HÖNAN OCH ÄGGET

Vad kom först – hönan eller ägget? Den filosofiska frågan om hönan och ägget liknar frågan om hur universum kom till. Ägget är en förutsättning för hönans existens, och tvärtom. Är någonting en förutsättning för universums skapelse, eller skapades det ur ingenting?

Arbeta i par. Fundera över dessa dilemman.

1. Vad kom först, hönan eller ägget? Resonera och filosofera.
2. Vad fanns innan universum fanns till? Varifrån kom de partiklar som blev universum?
3. Vad är ingenting? Hur ser ingenting ut?

Lyft diskussionen i helklass och filosofera vidare genom att bygga på varandras tankar och idéer.

DEL 2

ÖVNING 1: FÖRBEREDELSE

Repetera och aktivera tankarna från avsnitt 6 och 7. Lyft dessa frågor i helklass.

1. Vad finns bortom det som man kan se? (bortom universum)
2. Hur känns det att sätta ord på filosofiska dilemman?
3. Varför har människor i alla tider känt behov av att fundera över sådana dilemman?
4. Ju mer man funderar – desto svårare blir det att svara, säger de i programmet. Stämmer det? Ge exempel.

ÖVNING 2: BIG BANG

Arbeta i par. Diskutera:

1. Vad är Big bang enligt vetenskapen?
2. Hur föreställer du dig Big bang?
3. Vad fanns bakom explosionen Big bang, tror du?
4. Fortsätter explosionen än idag, eller har den tagit slut?

Skriv ner en mening om varje fråga. Börja till exempel så här:

Enligt vetenskapen är Big bang ...

Jag tänker mig att Big bang ...

Läs upp era meningar för de andra i klassen. Vad var gemensamt i era svar?

ÖVNING 3: LIV I UNIVERSUM

Arbeta i par. Fundera över följande fråga.

1. Tror du att det finns liv någon annanstans i universum?

Argumentera för din åsikt. Ta hjälp av följande börjor:

Självklart måste det finnas liv någon annanstans eftersom ...

Jag tror inte att det finns liv någon annanstans eftersom ...

Gör en tabell på tavlan med en spalt för ja och en för nej. Sätt kryss för varje person som tycker ja eller nej. Vilken spalt fick flest kryss?

ÖVNING 4: UNIVERSUMS HEMLIGHETER

Alla har en egen föreställning om hur universum ser ut. Nu ska du få beskriva din bild av universum genom att välja tio adjektiv. Skriv dina adjektiv för hand på ett vitt papper, eller på dator. Skriv universum högst upp, som rubrik. Illustrera sedan ditt papper så att orden framträder även visuellt (för ögat). Du kan till exempel rita, måla eller lägga in bilder som visar "ditt universum".

Gör en utställning med allas bidrag, eller samla dem digitalt.

Filosofera mera

ÖVNING 1: MER OM UNIVERSUM

Enligt teorin om Big bang så skapades universum av en gigantisk explosion. Fundera och diskutera.

1. Men om ingenting fanns före Big bang, vad var det då som exploderade?
2. Fanns ljudet av explosionen även om ingen eller inget kunde höra den?
3. Var tar universum slut?

ÖVNING 2: AVSLUTNING

Diskutera i helklass.

1. Vad kom först – ingenting eller någonting?
2. Är det möjligt att universum är oändligt?

Vad händer när vi dör?

AVSNITT 8 OCH 9

VAD HÄNDER NÄR VI DÖR?

Vad händer när vi dör? Och vad skulle hända om vi inte dog? Lever ens atomer kvar i någon form även om medvetandet inte gör det? Tror man på sådant som man vill tro på om vad som händer efter att man har dött? I många religioner talar man om ett liv efter detta. Blir det lättare att förstå döden då?

CENTRALA ORD OCH BEGREPP

existera

dödsångest

atomer

slutet

DEL 1

ÖVNING 1: ATT TÄNKA PÅ DÖDEN

Fundera över dessa frågor i par:

1. Hur känns det att tänka på döden?
2. Vad innebär det att ha dödsångest?
3. När tänker du på döden?

Skapa tvärgrupper – sätt er tillsammans med ett annat par. Presentera era svar för varandra. Har ni svarat likadant? Om inte – vad skiljer sig åt i era svar? Om ni har svarat likadant – fundera över varför det blev så. Vad har ni gemensamt som gör att ni tycker likadant?

ÖVNING 2: DÖDEN – EN DEL AV LIVET

Sätt er i större grupper och filosofera över de här frågeställningarna:

1. Vad är döden?
2. Var finns de döda?
3. Kan frågor om döden besvaras bäst av vetenskapen eller filosofin? Ge exempel.

Börja till exempel så här:

- *Vetenskapen förklarar döden ...*
- *När man filosoferar om döden så finns inget rätt eller fel, jag tror att ...*
- *Skillnaden mellan vetenskap och filosofi är ...*
- *Att svara på frågor om döden är svårt eftersom ...*
- *Jag tror nog att döden ...*

Presentera era svar för en annan grupp och jämför era svar. Att ta del av andras tankar kan stötta den egna tankeverksamheten. Blev det så för er? Ge exempel på en tanke som utvecklades av något som någon annan sa.

ÖVNING 3: **ATOMER**

Allting består av atomer, enligt vetenskapen. Atomer är små partiklar som bygger allt som finns. Atomer, som exempelvis kol och mineraler, fortsätter att existera även när man har dött. Inom vetenskapen finns också uppfattningen att ”inget försvinner, allt omvandlas”. Det gäller både materia och energi. Då är det spännande att tänka på vad som händer med människans, djurens, och växternas material och energi när de dör.

Arbeta i par.

Fundera över dessa frågor:

1. Vad händer med en människas atomer efter döden?
2. Vad innebär det att man slutar att existera?
3. Vart tar materia och energi från allt som dör vägen?

I avsnittet talar de om hur de tänker sig att döden kan jämföras med ett batteri som tar slut. Hur tänker du om detta? Är det en bra jämförelse? Om inte – kom på en egen förklaring som beskriver hur du tänker.

Lyft diskussionen i helklass och filosofera vidare genom att bygga på varandras tankar och idéer.

DEL 2

ÖVNING 1: **FÖRBEREDELSE**

Repetera och aktivera tankarna från avsnitt 8 till 9 genom att lyfta dessa frågor i helklass.

1. Vad består en människa av?
2. Vilka delar av en människa finns kvar efter döden?
3. En del tycker att döden är överklig. Varför tycker de det, tror du?

ÖVNING 2: **LIVETS CYKEL**

Arbeta i par. Diskutera:

1. Vad innebär en livscykel?
2. Ser du en livscykel som en cirkel eller som en linje? Alltså, tror du att cirkeln slutar efter döden, och ett nytt liv tar vid, eller tror du på en livslinje där man föds, lever och dör – och sedan är det slut?
3. En tanke i avsnittet är ”det vi önskar ska hända efter döden är nog det vi tror på”. Vad menas med det?
4. Finns det mening med döden?

Skriv en mening som svarar på varje fråga.

Lyft diskussionen i helklass.

ÖVNING 4: SPÖKEN, REINKARNATION OCH RELIGION

Arbeta i par eller grupper om tre. Samtala och filosofera. I alla tider har döden varit en gåta och ett mysterium som människor har funderat över. Men eftersom ingen kommer tillbaka efter döden så har man inte kunnat svara på frågor om vad som egentligen händer när man dör.

Kan man komma tillbaka efter döden? Det tror många som är religiösa. En del religioner, som hinduism, tror på reinkarnation. Det innebär att man återföds i en annan kropp när man har dött.

1. Om man tror på reinkarnation – vad i en människa är det i så fall som återföds?

Eftersom döden är ett mysterium så har man också varit lite rädd för den, så som man är rädd för det som man inte kan förklara. Människor har försökt hitta egen mening, och egna svar om döden och "livet efter detta". Ett exempel på detta är "spöken", eller "andar".

2. Vad tänker ni om spöken och andar?
3. Hur kom tankar på spöken och andar till, tror ni?

Religioner har olika teorier och uppfattningar om döden. Inom flera religioner så kan man få ett bra liv efter döden genom att vara en god människa i det här livet. Men vad det betyder kan innebära väldigt olika saker. Religion kan vara en trygghet för människor, eftersom det är skönt att tro på något som ger svar.

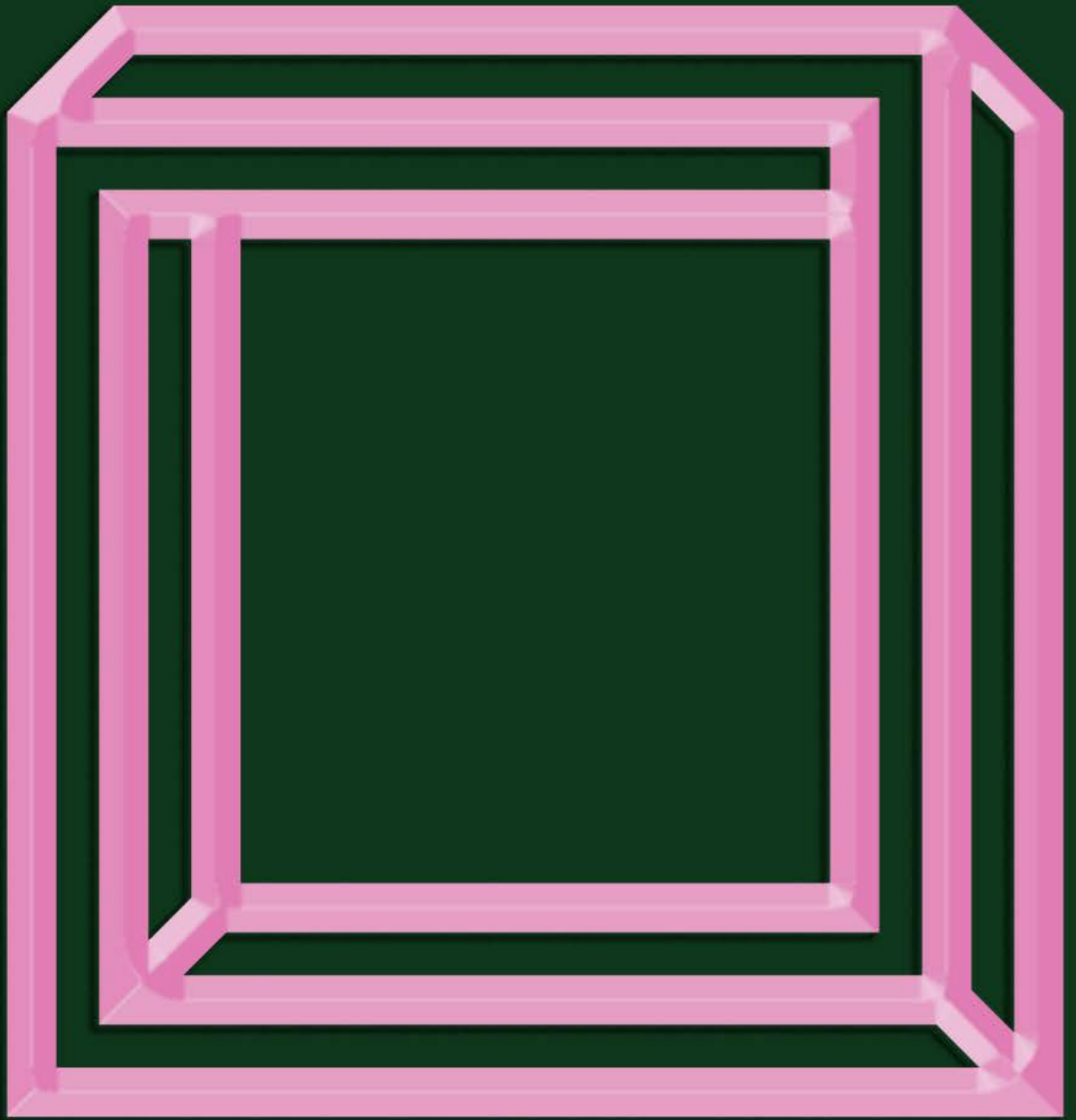
4. Kan religionen ge tröst och stöd för människor om vad som händer efter döden? Ge exempel. Börja så här:
 - *Jag tror att religiösa människor ... eftersom ...*
 - *Kanske kan det ge tröst ...*
5. Vart tror du att man kommer när man dör?

Presentera era svar för en annan grupp och jämför era svar. Att ta del av andras tankar kan stötta den egna tankeverksamheten. Blev det så för er? Ge exempel på en tanke som utvecklades av något som någon annan sa.

ÖVNING 5: AVSLUTNING

Diskutera i helklass.

1. Vad händer när vi dör? Sammanfatta det som ni har diskuterat.
2. Tar allt slut när man dör? Om inte – vad finns kvar?
3. Vad händer med tankar och minnen när en människa dör?
4. Kan människor leva vidare i andra människor? Ge exempel
5. Har du fått några nya tankar om temat "vad händer när vi dör" under den här lektionen? Berätta!

Tänk om allt är en illusion

AVSNITT 10 TÄNK OM ALLT ÄR EN ILLUSION

Hur vet vi att det vi ser, känner och luktar är på riktigt? Att allting inte bara är en superavancerad och välgjord simulering? Sofia och Nils, båda 11 år, funderar tillsammans med Farzad kring de här komplicerade frågorna.

Tänk om vi egentligen befinner oss i ett spel och att någon annan styr oss, vem skulle det vara i så fall? Och spelar det egentligen någon roll om allt är en illusion?

CENTRALA ORD OCH BEGREPP

illusion

virtual reality

verklighet

sinne

idé

ÖVNING 1: MEDVETANDET

Arbeta i par. Diskutera följande frågor:

1. Vad är en människas medvetande?
2. Vad talar för att medvetandet finns i verkligheten?
3. Vad talar för att medvetandet är en illusion, en inbillning?

ÖVNING 2: VIRTUAL REALITY

VR handlar om att försöka skapa en verklighet utanför verkligheten. När du spelar VR så kan du uppleva det som händer mycket starkare än när du ser eller spelar på en vanlig skärm.

1. Betyder det VR är verkligt?
2. Är det troligt att vi människor styrs av någon annan, kanske en dator, en gud eller någon kraft? Argumentera för och emot.
3. Om allt är ett spel, finns då alla i samma spel? Beskriv hur du tänker.
4. Vad händer om spelet avslutas?

Skapa tvärgrupper – sätt er tillsammans med ett annat par. Presentera era svar för varandra. Har ni svarat likadant? Om inte – vad skiljer sig åt i era svar? Om ni har svarat likadant – fundera över varför det blev så.

ÖVNING 3: ATT SE DEN VERKLIGA VÄRLDEN

Arbeta i grupper. Fundera och diskutera.

1. Vad är den verkliga världen? Ge exempel på sådant som är verkligt.
2. Ser alla samma verklighet? Beskriv hur du tänker.
3. Vad är skillnaden mellan verklighet och illusion?

Lyft gruppernas diskussioner i helklass.

Filosofera mera

ÖVNING 1: FUNDERA OCH DISKUTERA

Arbeta i helklass.

1. Varför finns vi?
2. Varför vill man veta om världen är verklig, eller en illusion?
3. Lever alla i samma verklighet, eller i samma illusion?

Har du genom lyssnandet av Filosofera med Farzad fått mer förståelse för hur man kan fundera kring olika frågor? Kanske har filosoferandet förändrat hur du tänker. Hur var det att låta sig ledas vidare av andras tankar?

Fortsätt gärna filosofera och tänka på sådant som känns meningsfullt och utvecklande. Kanske blir det du som kommer på svaret på något som ingen tidigare har kunnat svara på.

Sist, men inte minst – försök svara på den första frågan från det första programmet nu när du är en van filosof.

Vem är jag?

Illustrationer: Siri Lammihen Hagerfors

